

ANNALS
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. LI, 2

SECTIO B

1996

Zakład Hydrografii UMCS w Lublinie

ZDZISŁAW MICHALCZYK

40 lat Zakładu Hydrografii

Forty Years of the Department of Hydrography

Zakład Hydrografii został utworzony na podstawie Zarządzenia Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 października 1956 roku (nr U-I-2/55/56). Jego powstanie było podane w Dz. U. MSW i CKK nr 14, poz. 54 z dnia 24 listopada 1956 w brzmieniu: „1 ust. V. W Uniwersytecie Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie tworzy się na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi przy Katedrze Geografii Fizycznej – Zakład Hydrografii. 2. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia z mocą od 2 października 1956 r.”

Organizatorem i wieloletnim kierownikiem Zakładu Hydrografii był doc. dr Tadeusz Wilgat, który przewodził grupie pracowników (dr Elżbieta Duszyńska, dr Bronisława Szalkiewiczówna, mgr Elżbieta Reder oraz mgr Krzysztof Wojciechowski) zajmujących się badaniem stosunków wodnych regionu lubelskiego. W 1961 roku zmienił się status prawny Zakładu, powołana została Katedra Hydrografii jako samodzielna jednostka organizacyjna Uniwersytetu, pierwsza w geograficznych ośrodkach uniwersyteckich Polski. W roku akademickim 1963/1964 uruchomiona została w Katedrze specjalizacja z hydrografii. Zwiększył się również stan zatrudnienia oraz zaangażowanie w badania naukowe na Lubelszczyźnie i w Kotlinie Sandomierskiej. Wzmocnienie potencjału badawczego Katedry następuje wraz z zatrudnieniem w 1964 roku dr Anny Kowalskiej oraz czworga własnych magistrantów (mgr Jana Kasperka w 1961 roku, mgr Ireny Burlikowskiej i mgr Józefa Paszczyka w 1965 roku oraz mgr Magdaleny Nowackiej w 1966 roku). Przez wiele lat (1964–1972) pracowała

w Zakładzie Anna Pokrzywa, opiekująca się zbiorami kartograficznymi i materiałami terenowymi.

Podsumowaniem wieloletnich badań hydrograficznych Katedry była pierwsza konferencja Komisji Hydrograficznej PTG zorganizowana w Lublinie w czerwcu 1968 r. Komisja ta integrowała środowisko hydrografów polskich oraz stanowiła forum dyskusyjne dla najistotniejszych problemów wodnych kraju. Kilka miesięcy po tej konferencji, już po zatwierdzeniu stopnia doktora habilitowanego, przedwcześnie umiera doc. dr hab. Bronisława Szalkiewiczówna. W 1969 roku, po kolokwium habilitacyjnym docentem zostaje dr Anna Kowalska, która po dłuższej chorobie umiera w 1976 r. Duże zaangażowanie dydaktyczne i badawcze oraz niezwykle życzliwy stosunek do współpracowników i studentów utrwaliło ich pamięć w historii lubelskiej hydrografii.

Podjęta w 1970 roku reforma administracyjna wyższych uczelni doprowadziła do powołania, w miejsce Katedry, Zakładu Hydrografii w Instytucie Nauk o Ziemi. W Zakładzie zostają zatrudnieni absolwenci studiów geograficznych ze specjalizacją hydrografia: mgr Zdzisław Michalczyk (1969), mgr Stefan Bartoszewski (1971), mgr Bronisław Janiec (1975) oraz mgr Marek Turczyński (1976). Z grona pracowników Zakładu odchodzi w 1974 roku na emeryturę dr Elżbieta Duszyńska oraz mgr Jan Kasperek (do pracy w administracji). Przez kilka lat pracują w Zakładzie: mgr Ryszard Świątek (1973–1974), mgr Halina Taracha (1974–1979), mgr Aleksander Zwierzchowski (1974–1978), mgr Marek Wójcik (1976–1988), mgr Marek Nowosad (1978–1980). Przez kilka miesięcy zatrudnieni byli: mgr Zbigniew Borkowski (I–IX 1979), mgr Witold Kusiński (X–XII 1979), mgr Renata Mądrakiewicz–Furtak (X 1984–VIII 1985), mgr Elżbieta Jekatieryńczuk (III 1989–I 1990). Młodzi pracownicy Zakładu, po kilkuletnich intensywnych badaniach terenowych i kameralnych podnoszą formalnie swoje kwalifikacje uzyskując stopień doktora: K. Wojciechowski (1965), I. Burlikowska (1972), J. Paszczyk (1974), M. Nowacka (1976), Z. Michalczyk (1977), B. Janiec (1981), S. Bartoszewski (1982), M. Turczyński (1995).

Badania hydrograficzne, w dużej części oparte na metodzie kartowania hydrograficznego, obejmują zagadnienia hydrologii, krenologii, hydrochemii, limnologii, zaopatrzenia miast i wsi w wodę, gospodarki wodnej oraz zmian zachodzących w hydrosferze. Podejmowane były w Zakładzie liczne prace dotyczące Lubelskiego Zagłębia Węglowego oraz antropogenicznych przekształceń środowiska zachodzących w sąsiedztwie dużych miast i w obszarach zmeliorowanych. Badania hydrograficzne były realizowane w czasie półtorarocznej (1965/1966) wyprawy dookoła Ameryki Południowej jachtem „Śmiały”, której

współorganizatorem i kierownikiem naukowym był doc. dr Tadeusz Wilgat, a uczestniczył w niej również dr K. Wojciechowski. W 1978 roku w czasie trzymiesięcznej ekspedycji geograficznej PAN i UMCS do Mongolii obserwacje i pomiary hydrologiczne prowadzili dr Z. Michalczyk i dr K. Wojciechowski. Natomiast w latach 1986–1992 kilkumiesięczne badania hydrograficzne na Spitsbergenie wykonywali w czasie lata polarnego dr S. Bartoszewski (pięciokrotnie 1986–1991) oraz doc. Z. Michalczyk (1979).

W 1987 roku odbywają się kolokwia habilitacyjne Z. Michalczyka i K. Wojciechowskiego. W tym samym roku przechodzi na emeryturę prof. dr Tadeusz Wilgat, który niestrudzenie przez 31 lat kierował zorganizowanym przez siebie Zakładem. Od 1 października 1987 roku do 14 listopada 1988 roku pracami Zakładu kierował kurator prof. dr hab. Wojciech Warakomski. Od 15 listopada 1988 roku kierownictwo Zakładu objął doc. dr hab. Z. Michalczyk, który 1 lutego 1993 roku został powołany na stanowisko profesora nadzwyczajnego UMCS, a z dniem 30 lipca 1996 roku otrzymał tytuł profesora.

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych wprowadzono nową specjalizację z ochrony środowiska. Jej utworzenie, zainicjowane przez prof. T. Wilgata, stało się zaczątkiem tworzenia się w Zakładzie nowego kierunku badań, obejmującego problematykę kształtowania i ochrony środowiska. W efekcie nastąpiło formalne wyodrębnienie z dniem 15 lutego 1990 roku z Zakładu Hydrografii nowej jednostki – Zakładu Ochrony Środowiska. Podjęli w nim pracę doc. dr hab. K. Wojciechowski, dr M. Nowacka oraz asystenci z kilkuletnim stażem: mgr W. Kałamucka, mgr B. Haczek. Po odejściu kilku pracowników zespół Zakładu Hydrografii uzupełniają: mgr Stanisław Chmiel (1989), mgr Sławomir Głowacki (1990), mgr Wojciech Sobolewski i mgr Jarosław Dawidek (1992) oraz mgr Beata Zielińska (1993), która zajęła miejsce mgr E. Reder (emerytura od 1994 roku).

Działalność naukowo-badawcza pracowników Zakładu Hydrografii koncentrowała się głównie na problematyce regionalnej, a prace naukowe tworzyły dwa powiązane ze sobą kierunki badań; główny obejmował problematykę hydrologiczną, drugi ochronę środowiska – głównie hydrosfery. Podstawowym zadaniem badawczym stało się poznanie stosunków wodnych międzyrzecza Wisły i Bugu i zmian zachodzących w środowisku pod wpływem gospodarki człowieka. Badania te obejmowały analizę warunków występowania i obiegu wody, wybrane zagadnienia hydrologiczne, krenologiczne i gospodarcze, kształtowanie się zasobów wodnych oraz zmiany zachodzące w hydrosferze. Prowadzone były również badania limnologiczne oraz prace z zakresu hydrochemii. Opracowania wykonywane w Zakładzie, często o charakterze monografii hydrogeo-

graficznych, obejmują zwykle małe zlewnie, jednostki administracyjne lub inne tereny wyróżniające się typem gospodarki wodnej. Mają one na celu określenie warunków występowania i obiegu wody, ocenę zasobów wodnych i stopnia ich wykorzystania, określenie zmian zachodzących pod wpływem antropopresji oraz wskazanie kierunków działania dla gospodarki wodnej. Ważną grupę tematyczną stanowiły problemowe opracowania odnoszące się do obszaru Polski, które były oparte na materiałach publikowanych i archiwalnych IMiGW lub danych statystycznych, oraz metodyczne prace dotyczące programowania i prognozowania zjawisk hydrologicznych, bazujące na nowoczesnych programach komputerowych. Pracownicy Zakładu Hydrografii opublikowali ponad 550 prac, w poszczególnych latach ukazała się następująca liczba publikacji:

Okres	Liczba prac
do 1960 r.	23
1961–1970	88
1971–1980	109
1981–1990	156
1991–1996	175

Istotne znaczenie dla lubelskiej i polskiej hydrografii miały organizowane przez Zakład Hydrografii ogólnopolskie konferencje, w których zwykle brali udział najznakomitsi przedstawiciele polskiej geografii. W czasie ich trwania prezentowano wyniki prac Zakładu oraz podejmowano dyskusję nad dalszymi kierunkami badań hydrograficznych w Polsce. Na konferencjach PTG omawiano: w 1959 r. zagadnienie kierunku rozwoju gospodarczego Polesia Lubelskiego i potrzebę jego ochrony, a w 1963 r. problem gospodarki wodnej rejonu Lublina. Specjalne konferencje Komisji Hydrograficznej PTG poświęcono w 1968 r. kompleksowemu podejściu w badaniach obiegu wody w środowisku, a w 1979 r. antropogenicznym zmianom stosunków wodnych. Na tych spotkaniach domagano się innego traktowania melioracji, która nie może ograniczać się do odwadniania terenu. Prezentowane podejście miało istotne znaczenie dla rozwoju geograficznych badań wód, które, zdaniem profesora Wilgata, powinny stanowić podstawę planowego ingerowania w hydrosferę.

Badania z zakresu hydrografii i ochrony środowiska prowadzone były w ramach badań własnych, statutowych i zleconych oraz jako prace magisterskie. Do istotnych opracowań zespołowych należą między innymi prace: „Jeziora łączyńsko-włodawskie”, „Wpływ działalności gospodarczej na stosunki wodne Kotliny Sandomierskiej”, „Zasięg oddziaływania ujęć wód podziemnych miasta Lublina”, „System obszarów chronionych województwa lubelskiego”, „Płytkie wody podziemne w obszarze związanym z centralnym rejonem Lubel-

skiego Zagłębia Węglowego”, „Źródła zachodniej części Wyżyny Lubelskiej” oraz „Źródła Roztocza – monografia hydrograficzna”.

Do obciążeń dydaktycznych pracowników Zakładu Hydrografii należą wszystkie zajęcia z zakresu hydrografii i oceanografii na studiach dziennych i zaocznych oraz ogólnogeograficzne ćwiczenia terenowe regionalne w Sudechach, wykłady i ćwiczenia z hydrologii i gospodarki wodnej na interdyscyplinarnych studiach „Ochrona środowiska” oraz prowadzenie specjalizacji z hydrografii w ramach specjalności hydro-klimatologicznej na pięcioletnich studiach geograficznych. Pracownicy Zakładu organizują corocznie wymienne ćwiczenia terenowe w Polsce dla studentów z Ołomuńca (Czechy) oraz studentów UMCS w Czechach. Średnie obciążenie dydaktyczne 8 nauczycieli akademickich przekracza w ostatnich latach 250 godzin.

W latach 1964–1996 wypromowano 248 magistrów ze specjalizacją z hydrografii. Około 90% prac wykonanych zostało na podstawie samodzielnych badań terenowych, a pozostałe oparte były na materiałach archiwalnych i danych statystycznych. Opracowania terenowe dotyczyły głównie stosunków wodnych w zlewniach, których stan i zmiany analizowano stosując metodę kartowania hydrograficznego oraz gospodarki wodnej i jakości wody. Ponadto w Zakładzie Hydrografii do 1990 r., czyli do utworzenia Zakładu Ochrony Środowiska, wykonanych zostało również 87 prac magisterskich ze specjalizacji ochrona środowiska.

Pracownicy Zakładu Hydrografii od wielu lat współpracują z wydziałami ochrony środowiska urzędów wojewódzkich w Lublinie, Chełmie i w Zamościu, z miejskimi przedsiębiorstwami wodociągów i kanalizacji w Lublinie i Chełmie, Lubelską Fundacją Ochrony Środowiska, wojewódzkimi inspektoratami ochrony środowiska, Roztoczańskim Parkiem Narodowym, Poleskim Parkiem Narodowym oraz z zakładami przemysłowymi, a także uczestniczą w pracach rad społeczno-naukowych lubelskich, chełmskich i zamojskich parków krajobrazowych oraz wojewódzkich komisji ochrony środowiska w Lublinie i w Chełmie. W ramach tej współpracy wykonywane są różnorodne badania dotyczące inwentaryzacji przyrodniczej terenu, zaopatrzenia w wodę i zasobności wodnej, wydajności źródeł oraz oceny aktualnego stanu i zmian stosunków wodnych zachodzących zarówno w obszarach chronionych, jak też uprzemysłowionych i zurbanizowanych. Niektóre wyniki badań są wdrażane przy organizacji systemu ochrony środowiska oraz zaopatrzenia miast i wsi w wodę. Od 1993 r. Zakład współpracuje w Katedrą Geografii Ogólnej Uniwersytetu Białoruskiego w Mińsku. Wspólnie podjęto opracowanie zmian sieci rzecznej i zasobów wodnych zachodzących pod wpływem melioracji na

obszarze białoruskiego i polskiego Polesia. Natomiast z Uniwersytetem we Lwowie podjęta została współpraca dotycząca Roztocza, między innymi monitoringu przyrody, w tym ilości i jakości wód całego Roztocza. W ostatnich latach organizowane są wymienne ćwiczenia regionalne z Uniwersytetem w Ołomuńcu (Czechy).

Według Rederowej i Wojciechowskiego* w Zakładzie Hydrografii UMCS wypracowany był specyficzny styl pracy, oparty na współdziałaniu większego zespołu badawczego. Był to styl skuteczny i umożliwiający osobistą satysfakcję każdemu z członków zespołu, a jego podstawowe cechy można ująć następująco:

1. Zespołowe badania i zespołowe opracowywanie wyników; po wspólnym omówieniu zaproponowanego przez szefa zespołu planu pracy i jego korekcie wymagano i uznawano proporcjonalne do wkładu pracy współautorstwo ostatecznego opracowania.

2. Bardzo dociekliwa, wszechstronna i krytyczna analiza metodyki oraz wiarygodność danych, na których oparto dalszy tok badań.

3. Oparcie dociekań badawczych na wynikach własnych badań podstawowych, przede wszystkim terenowych.

4. Łączenie dydaktyki z badaniami indywidualnymi lub zespołowymi Zakładu.

5. Bardzo poważne podejście do dydaktyki, jako podstawowego obowiązku pracownika uczelni, wysokie wymagania w stosunku do studentów, przy bardzo życzliwym podejściu do nich.

6. Traktowanie samodzielnych prac studenckich jako części zadań badawczych Zakładu. Przygotowanie tematów i zadań dla studentów tak, aby znając znaczenie wyników swej pracy dostosowali ją do wymogów rzetelnej metodyki gwarantującej wiarygodne efekty.

7. Koncentracja wysiłku badawczego na regionie lubelskim.

8. Dostosowanie zadań w zespole do indywidualnych predyspozycji i możliwości każdego z jego członków.

Zakład ma dobre wyposażenie do prowadzenia terenowych badań ilościowych i specjalistyczne do badań jakościowych wody, pracownię hydrochemiczną oraz podstawowe oprzyrządowanie komputerowe. Zakres badań wykonywanych w Zakładzie Hydrografii cechuje duża rozległość tematyczna, indywidualne podejmowanie problemów oraz interesujące poszukiwania i rozwiązania metodyczne. Aktualnie prowadzone badania naukowe w Zakładzie Hydrografii

* E. Reder, K. Wojciechowski, Trzydzieści lat pracy Zakładu Hydrografii UMCS, [w:] Badania hydrograficzne w poznawaniu środowiska, UMCS Lublin 1986.

koncentrują na zagadnieniach dotyczących: gospodarowania wodą w terenach wiejskich (dr I. Burlikowska), hydrologii polarnej (dr S. Bartoszewski), hydrogeochemii i hydrochemii (dr B. Janiec, mgr S. Chmiel, mgr J. Dawidek), określenia podstaw teoretycznych do komputerowej identyfikacji struktury środowiska geograficznego oraz metod gromadzenia i przetwarzania informacji hydrologicznych (dr J. Paszczyk), limnologii (dr M. Turczyński), poznania i stosowania sieci neuronowych w hydrologii (mgr W. Sobolewski). Prowadzone są również zespołowe i indywidualne prace zmierzające do określenia warunków występowania i krążenia wód w wybranych obszarach Lubelszczyzny, przekształceń stosunków wodnych zachodzących pod wpływem antropopresji, rozmieszczenia i wydajności źródeł (mgr B. Zielińska), ich roli w odpływie rzeczonym oraz wykorzystaniu i ochronie zasobów wodnych.

W związku ze stale powiększającymi się potrzebami wodnymi i coraz większymi trudnościami w ich zaspokajaniu wzrasta rola badań hydrologicznych. Oprócz nowoczesnych badań naukowych konieczne jest aktywne włączanie się hydrologów w rozwiązywanie problemów wodnych regionu, a także kształcenie specjalistów posługujących się nowoczesnymi metodami i sprzętem w zakresie oceny zasobów wodnych oraz zmian warunków występowania i krążenia wody.

